

taborov so bili objavljeni v posebnih knjižicah, zadnji sta izšli v letih 1989 in 1991.

Kustodinja je na taboru v Starem trgu nadaljevala z zbiranjem gradiva o belokranjski ljudski umetnosti, s pomočjo drugih udeležencev pa je intenzivno zbirala tudi etnološke in druge predmete za Belokranjski muzej v Metliki. V lanskem letu je bilo terensko delo kustodinja usmerjeno v zbiranje predmetov in drugega gradiva o belokranjskem vinogradništvu za stalno vinogradniško zbirko Belokranjskega muzeja.

V marcu 1989 je kustodinja pripravila razstavo Belokranjske pisarnice, ki je prikazala bogato zbirko pisanic Belokranjskega muzeja, khrti pa je bilo mogoče "v živo" videti izdelavo pisanic, tako v tehniški batik kot drsank: obiskovalci so imeli možnost, da so jih sami poskusili izdelati, lahko so se pomerili v "sekanju", spoznali so literaturo o pisanicah in pisanice so lahko tudi kupili. Nazadnje so pojedli še pravi belokranjski žegen. Razstava je bila zelo odmevna, tudi v sredstvih javnega obveščanja, in prevladala je ugotovitev, da si ljudje zelo želijo dogodkov in razstav, ki obujajo stare običaje.

Poleg likovnih razstav je kustodinja v novembru 1989 pripravila še manjšo razstavo ob 40-letnici Belokranjskega muzejskega društva. V letu 1990 ni pripravila nobene etnološke razstave, le tri likovne, ker je bilo vse delo usmerjeno v intenzivno zbiranje vinogradniških predmetov. Tako bo tudi v letošnjem letu vse do Martinovega, ko naj bi stalno vinogradniško zbirko v grajski kleti tudi uradno odprli.

Kustodinja je v minulih dveh letih opravila še več drugih nalog, med njimi inventarizacija etnoloških predmetov, veliko pa je bilo tudi čiščenja in konserviranja na novo pridobljenih predmetov. Udeleževala se je tudi strokovnih posvetov in predavanj ter obiskovala razstave doma in v tujini. Sodelovala je tudi z mentorji krožkov na šolah, po stalni zbirki Belokranjskega muzeja in njegovih občasnih razstavah pa je vodila številne skupine obiskovalcev, tako odraslih kot mladine.

Andreja Brancelj

PLANŠARSKI MUZEJ V STARI FUŽINI

Razširjeno in vsebinsko popolnejšo muzejsko predstavitev bohinjskega planšarstva smo imeli v načrtu vse od leta 1971, ko smo v opuščeni sirarni v Stari Fužini prvokrat odpirali planšarski muzej. Takrat smo namreč tjakaj prenesli le del večje razstave Planšarska kultura na Gorenjskem, ki je bila v letih 1969 do 1971 urejena v vseh prostorih drugega nadstropja kranjske muzejske hiše v Tavčarjevi 43. Ker je bil Bohinj tedaj še vedno naše najbolj živo planšarsko sredi-

šče, kjer se je hkrati ohranilo tudi največ starega planšarskega izročila, je razumljivo, da je na omenjeni razstavi prav bohinjsko gradivo izstopalo - po obsegu in po vsebini. Da bi ga po končani razstavi v Kranju ne skrili spet za vrata muzejskih depojev, smo iskali primeren prostor v Bohinju, kjer bi mogli gradivo primerno razstaviti.

Na sestanku v Bohinju spomladi leta 71, na katerem so kmetijski strokovnjaki skušali ogreti domačine za nove pasme goveda, smo sodelovali s prispevkom o etnoloških značilnostih tradicionalnega bohinjkega planšarstva. Ob tej priložnosti smo sprožili tudi vprašanje prostorov za bodoči bohinjki planšarski muzej. Domačini sami so za ta namen predlagali opuščeno sirarno v Stari Fužini, kjer so junija 1967 izdelali zadnje hlebe sira. Ob zavzetosti predstavnikov krajevnih organizacij in gmotni podpori KuS iz Radovljice so bili prostori v tej zgradbi že čez nekaj mesecev pripravljeni. Planšarski muzej v Stari Fužini smo prvič odprli na vrhuncu turistične sezone leta 1971.

Že ob prvih ogledih prostorov v sirarni - pred odprtjem - je bilo ugotovljeno in zapisano: "... v najbližji prihodnosti bo zaradi izredne vlažnosti prostorov nujno potrebno poskrbeti za drenažo..." To asanacijsko delo je bilo v naslednjih letih deloma opravljeno, toda težave z vlago so se kljub temu nadaljevale. Že leta 1976 smo zato na sestanku

Da ne bi ušle na sosedovo njivo (foto M. Fister)

kih razmišljali in tudi sklepali o predstavitvi muzeja v drugo stavbo; kot možni zgradbi, kamor naj bi prenesli zbirko, sta se omenjali Zoisova graščina v Stari Fužini in v Bohinjski Bistrici. Krajevna skupnost Stara Fužina je celo sprejela v svoj srednjeročni načrt prestavitev planšarskega muzeja v Zoisov grad na severovzhodnem obrobju naselja.

Leta 1983 je bilo na sestanku z vsemi zainteresiranimi v Bohinju in s KuS Radovljica sklenjeno, da predstavitev v kako drugo zgradbo ne pride v poštev in da je nujno treba zbrati sredstva, izdelati nadrobni in temeljit asanacijski načrt, da bi sirarno v Stari Fužini usposobili za muzej. Načrte za drenažo in konstantno ogrevanje prostorov je izdelal ing. arh. Stojan Šuklje, toda sredstev za izpeljavo teh načrtov ni bilo. Muzej je bil leta 1984 zaprt za javnost. V pričakovanju rešitve in ob minimalnih popravilih (streha, ureditev vhodne fasade) smo v naslednjih letih (1985-1987) v turistični sezoni muzej le odprli za obiskovalce. Ob koncu leta 1987 pa smo morali zaradi nevzdržnega stanja v razstavnih prostorih, ki je ogrožalo gradivo, muzejsko zbirko prepeljati v depojske prostore Gorenjskega muzeja v Adergasu.

Ta poteza je vendarle spodbudno vplivala na krajevne dejavnike, da so se za stvar zavzeli bolj konkretno. Tedanji predstavnik KS Stara Fužina Stanko Odar je s svojo osebno zavzetostjo voz le nekako potegnil iz drage. Zgradba je dobila novega upravitelja in Alpdom iz Radovljice je prevzel vlogo vlagatelja. Hkrati pa se je bilo treba odpovedati prostorom v podstrešnem delu zgradbe, ki so bili po dogovoru obljubljeni za muzejske namene od leta 1971 dalje. Med zadnjimi možnostmi za ureditev sirarne v kulturni objekt je bil tudi predlog, da bi pritlični in podstrešni del stavbe povezali z notranjim stopniščem v prvem - severnem prostoru pritličja, ki bi ga hkrati uredili tudi v prodajalno sira in izvernih spominkov, razglednic in spremljajočih publikacij. Del razstavnih površin v podstrešnem delu bi namenili prikazu določenih sestavin planšarske kulture (to je prikazu gradiva, ki je zdaj razstavljeno v zadnjem prostoru pritličja). V ostalih dveh prostorih podstrešnega dela sirarne pa naj bi pregledno predstavili arheološke, zgodovinske, etnološke in umetnostno-zgodovinske značilnosti Bohinja; v tem delu je bilo v načrtu odmeriti primereno mesto tudi začetkom turizma v Bohinju.

V prizadevanjih, da bi Bohinj obdržal vsaj svoj planšarski muzej, se je bilo treba odpovedati tem načrtom. Alpdom je podstrešni del preuredil v troje stanovanj ter finansiral drenažo in adaptacijo pritličja za muzejske namene. Izvajalec gradbenih del je bilo domače gradbeno podjetje iz Bohinjske Bistrice: upajmo, da se odstopanja od predloženih načrtov ing. arh. Šukljeta sčasoma ne bodo pokazala za kvarna.

V letih 1975, 1976, 1978 so v okviru priprav na novo postavitve planšarskega muzeja v Bohinju potekale terenske raziskave v bohinj-

skih planinah in vaseh, pregled in študij gradiva v arhivih - precej gradiva smo odkrili tudi na terenu. S terenskim delom smo npr. pridobili obsežno arhivsko zbirko Sirarske zadruga v Stari Fužini, ki jo zdaj hrani ZAL, enota v Kranju. Terensko delo v planinah je obsegalo popis stavbnih objektov in notranje opreme, fotografsko dokumentacijo planšarskih naselij in zgradb, fotografsko dokumentacijo življenja in dela na planinah, ki so jih še oživljali planšarji in živina. Pri tem delu je izdatno sodeloval tudi fotograf GM Drago Holynski. Z opazovanjem in vodenimi pogovori je nastajal obsežen fond terenskih zapisov. Plod terenskega dela je zbirka snovnih dokazov - muzejskih predmetov. Pripravili smo arhitektonsko dokumentacijo izbranih stavbnih objektov v bohinjskih gorah. Arhitektonsko smo dokumentirali Jamrov in Sodarjev dvolastniški stan na gorjuško-nomenjski planini Javornik, tamar - zgradbo za živino na isti planini (oboje delo študenta arhitekture Srečka Valiča, 1976), Primožičev stan in hlev na Zajamnikih (štud. arh. B. Malnar in Benulič, 1976), Dolenjčev stan v Lazu, sirarno na Viševniku, delno pa smo arhitektonsko dokumentirali Agotno hišico na Vojah (ing. arh. Marija Cerar, 1978). V okviru akcije Dopisne delavske univerze Univerzum iz Ljubljane smo leta 1978 posneli tudi dokumentarni film Planšarstvo v Bohinju (režiser Naško Križnar).

Ob slabih perspektivah za prenovo muzeja v Bohinju in novih nalogah etnološkega oddelka GM (razstava Ljudska umetnost na Gorenjskem, raziskave v Šenčurju, ki jim je sledila razstava Hrana v Šenčurju) smo delo v Bohinju potisnili na stran: v obliki krajših ali obsežnejših prispevkov v lokalnem časopisju (Snovanjih, PV, v vodniku TNP, Bohinjskem zborniku) smo spoznanja o etnološki podobi bohinjskega planšarstva posredovali javnosti.

Po skoraj desetih letih smo obnovili delo v bohinjskih gorah. Treba je bilo evidentirati novo stanje. Ugotovitve so bile zanimive: val predelav je v tem času temeljito opravil s tradicionalnim planšarskim stavbarstvom. Še celo na visokih planinah zgornje bohinjske doline smo našli komaj dvoje stanov, ki bi ju mogli z notranjo opremo vred uvrstiti med spomenike prve vrste (Marovtov stan na Dednem polju in še en stan na Ovčariji). Najemniki opuščeni stanov, so jim ob preurejanju v počitniške hišice z lesenimi opaži dajali novo zunanjo podobo, še bolj pa so opaži in nova oprema spremenili notranjo podobo nekdanjih planšarskih bivališč. V gorah je dozorela misel, da je zato nujno treba prikazati izvorni planšarski stanovanjski ambient v muzeju v Stari Fužini in v ta namen za vsako ceno poiskati primerno zgradbo in jo prenesti v muzej. Dve poletji smo intenzivno iskali v tej smeri; opuščene zgradbe so bile preslabo ohranjene, boljše ohranjene pa so domačini sami ali pa najemniki predelovali v počitniške hišice. Končno smo se z lastnikom dogovorili za opuščen stan na kobilah na planini Jezero. Pa je - prav nepričakovano - prišla boljša rešitev: na Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine v Kranju

je prišla vloga za dovoljenje za nadomestno gradnjo planšarskega objekta na planini Zajamniki. Primožičevi iz Češnjice v Bohinju št. 51 so iskali dovoljenje za nadomestno gradnjo. S prizadevanjem konservatorja spomeniškega zavoda v Kranju, etnologa Vladimirja Knifca, smo za muzej pridobili razpadajoči Primožičev stan na Zajamnikih in ga septembra 1989 prenesli v sirarno v Stari Fužini. Knific je sam poskrbel za strokovno demontažo, ta je namreč prvi pogoj pri ponovni vezavi stavbnih členov. Njegova je bila tudi zamisel, da bi v muzeju prikazali kot samostojno stavbno enoto - eksponat le vhodno fasado Primožičevega stanu; ta je bila namreč poleg ostrešnega dela še najbolj ohranjena. Sicer pa so bila bruna ostenja uničena od gnilobe, pa tudi odžagana in odstranjena so bila, tako da so morali zadnji del ostrešja opreti na provizorične vertikalne lesene opore. Tako so lastniki pomagali vremenu in času, da bi ob strokovnih ogledih na terenu trdno prepričali člane komisije, kako neobhodno potrebna je nova nadomestna zgradba, ki jo potrebujejo ob času košnje in pri delu v gozdu. Notranje opreme v stanu ni bilo več. Po kosih smo jo iskali v sosednji zgradbi - hlevu, kamor so jo ob podiranju ostenja odložili. Tam smo našli: pograd, lesovje "mlečnce" (prostor s policami za kisanje mleka), del "goniša", vratilo za obešanje kotla za kuhanje, omarico za obleko in "kešt", sklednik, premično mizo z dekorativno oblikovanim podstavkom in mehanizmom za pritrditev ob zid, prešo za skuto ter nekaj orodja in posodja. Na srečo smo leta 1976 prav ta stan na Zajamnikih, ki ima na vhodni fasadi letnico 1849, arhitektonsko dokumentirali - s skico notranje opreme vred. Dokumentacija in nabrani originalni predmeti notranje opreme Primožičevega stanu so nas opogumljali v naši želji, da bi v muzeju prikazali tudi čimbolj zvesto podobo notranjosti tega pastirskega bivališča. Toda kako udejaniti zamisel o predstavitvi zgradbe v obliki prečnega prereza s pogledom v globino prostora. S prizadevanjem arhitekta, statika (ing. Stojan Ribnikar s sodelavcem) in ob potrpežljivem delu domačega bohinjskega tesarja Janeza Cvetka iz Ribčevega Laza in Petra Gartnarja iz Stare Fužine, ki mu je pomagal, je v muzejskem prostoru v Stari Fužini zaživela notranjščina planšarskega bivališča z izvornim ostrešnim delom, dvema lesenima (deloma rekonstruiranima) stenama in originalnimi predmeti notranje opreme. Širino prostora smo nekako "ujeli" tako, da smo za iluzionistično levo vzdolžno steno lesenega stanu porabili zidano steno razstavnega prostora.

Planšarski muzej v Stari Fužini v prenovljeni in vsebinsko močno dopolnjeni obliki je bil odprt za javnost 4. 8. 1990; to je bila osrednja prireditev v okviru občinskega praznika občine Radovljica. Nova likovna podoba muzeja je delo ing. arh. Damjane Umnik.

Razstavljeno gradivo je urejeno v štirih prostorih po vsebinsko zaočroženih poglavjih. Presentacija Primožičevega stana planine Zajamniki v prvem razstavnem prostoru je gotovo izstopajoča sestavina v

novi postavitvi Planšarskega muzeja v Stari Fužini. V drugem, največjem prostoru, ki je ohranjena originalna sirarska delavnica z dvema vzdanim bakrenima kotloma in veliko sirarsko prešo, je prikazana zgodovina bohinjaškega sirarstva od leta 1873, ko je v Bohinju nastala prva sirarska zadruga in so začeli izdelovati sir na švicarski način. Razstavljeni listine odpirajo pogled v organizacijo planinskega sirarstva, fotografije in originalni predmeti tudi pogled v tehnologijo in sirarsko delo. V tem prostoru so dalje kartografsko prikazane najstarejše omembe bohinjaških planin od leta 973 (takrat se prvič omenja planina Pečana) do okrog leta 1500, ko se planine v zgodovinskih listinah pogosteje omenjajo. Kartografsko so po Melikovih ugotovitvah prikazana pašna območja bohinjaških pašnih srenj. Kartografski prikaz opozarja tudi na današnje stanje bohinjaškega planšarstva (opuščene planine, planine, kjer še pasejo, planine, kjer tudi še sirijo).

V naslednjem prostoru so predstavljene značilne oblike planšarskih naselij in stavb v bohinjaških gorah, ki se razlikujejo glede na različne naravne razmere, pa tudi glede na različno gospodarsko funkcijo planin (izrazito pašne planine v visokih legah in senožetne planine, kjer so ob skupnem pašnem svetu tudi individualne senožeti). Na grafični skici so na primer pašne srenje Studor - Stara Fužina zaznamovani pašni termini in ritmi planšarskih selitev od pomladi do poletja z nizkih na visoke planine, jeseni pa spet selitve po stopnjah z visokih planin na spodnje planine in nazaj v dolino. V tem prostoru je na ogled starejša sirarska preša na vzvod z utežjo iz kamna, in sicer iz "sirarce" na planini Blato. Prikazane so tudi značilne oblike bohinjaških planšarskih zgradb, stanovi "na kobilah", ki združujejo v enem stavbnem telesu spodaj prostor za živino, zgoraj pa planšarsko bivališče in so značilni za visoke planine, kjer samo pasejo. Ob teh se razlikujejo zgradbe na spodnjih ali senožetnih planinah, kjer imajo gospodarji posebno zgradbo za pastirje - lesen stan ali dvocelično zidano "hišico" ter posebno zgradbo za živino - hlev, katerega ostrešni del uporabljajo za shranjevanje sena. Na vsaki strani vhoda v zadnji razstavljeni prostor sta na ogled najstarejši upodobitvi bohinjaškega planšarja: Baragov bakrorez z upodobitvijo Triglava in Velega polja iz leta 1776 in Beneševa upodobitev Bohinjca iz leta 1888.

V zadnjem prostoru so pod skupnim naslovom Življenje in delo v planini prikazani planšarske selitve - "basanje", planšarjev delovni dan, način oskrbe s hrano, priprava in način uživanja hrane, planšarjev prosti čas in družabno življenje v planini. Posebno mesto smo na razstavi namenili portretom starih planšarjev, ki so po več desetletjih odhajali s svojimi tropi v domačo planino; nekatere so z njimi tudi zamrle. Nazadnje je dobil svoje mesto v muzeju tudi kravji bal, ki se je iz nekdanje planšarske veselice po drugi vojni razvil v eno prvih in najprivlačnejših prireditev pri nas.

V novi muzejski postavitvi je prikazanih nad 150 originalnih predmetov, 130 fotografij, več načrtov, skic, listin in drugih ponazoril.

Anka Novak

LOŠKI MUZEJ ŠKOFJA LOKA

Pridobljenih je bilo 777 predmetov (733 odkupljenih, 44 darovanih); večina jih izvira iz Škofje Loke, Stare Loke, Gorenje vasi in Poljan. Med predmeti, ki so zelo kakovostni in dobro ohranjeni, naj omenimo ženske čipkaste in svilene ovratnike, okrasne sponke za kravate, okrasne igle za ženske klobuke, broške, prstan, uhana in očala, ko so jih uporabljali v loški trgovski družini Žigonovih. Predmeti so iz obdobja pred prvo svetovno vojno in po njej. Pomembna pridobitev je sifonski stroj iz leta 1910, ki ga je daroval Ravnikar v. Fušar iz Škofje Loke in zaokroža serijo že prejšnja leta darovanih starejših tipov strojev za sifon, krahle in šabeso.

Zelo pomembna je pridobitev 555 predmetov iz zapuščine Jožeta Demšarja iz Gorenje vasi. V Demšarjevi zapuščini je precejšnje število nabožnih predmetov s konca 19. stoletja in iz obdobja pred prvo svetovno vojno: to so molki (21), svetinjice (40), križci (11) in podobice (229) ter tekstil - oblačila in hišna oprema - (72). Med tekstilnimi predmeti so omembe vredni mrliški prti in rjuhe, ki jih do sedaj v muzeju še nismo imeli, ter krstna oprema - srajčka, kapica in pregrinjalo - iz leta 1898. Med ostalo zapuščino so še razno posodje (40), obrtno orodje (127) in svetila (15) - iz konca 19. in začetka 20. stoletja.

Obdelali smo 419 predmetov iz prejšnjih let, ki so bili bodisi le evidentirani ali pomanjkljivo inventarizirani: tekstilni predmeti - 182 kosov, kvačkane in kljukaste čipke - 159, poljedelska oprema - 21 in živinorejska oprema - 57 kosov.

V zvezi z raziskovalnimi nalogami - končano (Ljudsko zdravilstvo na Loškem), začeto (Šege in vraže na Loškem) in načrtovano za prihodnja leta (Noša na Loškem) - smo na terenu in v ustanovah z arhivskim gradivom dobili podatke, ki smo jih kot rokopisne zapiske sistematično uredili v kartotekah. Tako se je v letu 1990 nabralo 172 zapisov o zdravilstvu, 95 o šegah in 28 o noši.

Z raziskovalno nalogo o zdravilstvu smo dobili 930 zapisov; oddana raziskava za objavo v Loških razgledih številka 37 obsega 47 tipkanih strani.

V letih 1982/83 je bilo v zvezi z raziskovalno nalogo Občina Škofja